

**İNGİLİZ BELGELERİNE GÖRE VELİAHT ABDÜLMECİT'İN VAHDETTİN,
DAMAT FERİT VE MİLLİ MÜCADELE İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ**

Dr. Mehmet OKUR*

ÖZET

Mütareke sonrası İtilaf Devletleri işgallerine karşı Türk halkı müdafa-i hukuk cemiyetleri etrafında toplanarak mücadeleye girerken, Sultan Vahdettin ve O'nun teşkil ettiği hükümetler özellikle Damat Ferit Hükümetleri kurtuluşu İngilizlere kayıtsız şartsız teslim olmakta görüyorlardı. Padişah ve hükümetin bu tutumunun halkı giderek yönetimden uzaklaştırdığı ve Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki milli harekete yaklaştırdığını gören Veliaht Abdülmecit Efendi hanedanın ve devletin geleceğinin tehlikede olduğunu söyleyerek Sultan Vahdettin'i ve Damat Ferit Paşa'yı açıkça tenkit etmeye başladı.

Abdülmecit Efendi, Vahdettin'e gönderdiği mektuplarda hayati gelişmeler karşısında hükümetlerin yetersiz kaldığından bahsetmekte ve Meclis-i Mebusan'ın bir an önce toplanması, milletin itimadına sahip bir hükümetin kurulması ve Anadolu'da kurulan cemiyetlerin isteklerinden elverişli olanların yerine getirilmesi gibi tavsiyelerde bulunmakta idi.

Abdülmecit Efendi'nin bu düşünce ve hareketleri İngiliz Yüksek Komiserliği'nin ve Damat Ferit Paşa'nın tepkisini çekmiş, önce sıkı takip edilmesine daha sonra da göz hapsine alınmasına neden olmuştu.

ABSTRACT

While Turkish people struggled around the national societies to defend our country against the occupations of Entente Powers. Sultan Vahdettin and the governments especially Damat Ferit governments which sultan founded. Considered the submission to England unconditional for solution. Prince Abdülmecit who considered that this attitude of the sultan and his governments brought near Turkish people

* Atatürk Üniversitesi Bayburt Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

to national struggle under the leadership of Mustafa Kemal. Started to criticize the Sultan Vahdettin and Damat Ferit Paşa.

He Wrote in the letters which sent to Vahdettin that the governments were insufficient toward important events and advised to Vandettin that the new government which have national support should be established.

This attitution of Abdülmecit caused the reaction of English High Commissioner and Damat Ferit. For this reason he was followed at first kept under observation than.

Mütareke sonrası İtilaf Devletleri işgallerine karşı Türk halkı müdafa-i hukuk cemiyetleri etrafında toplanarak mücadeleye girişirken, Sultan Vahdettin ve O'nun teşkil ettiği hükümetler özellikle Damat Ferit Hükümetleri kurtuluşu İngilizlere kayıtsız şartsız teslim olmakta görüyorlardı. Padişah ve hükümetin bu tutumunun halkı giderek yönetimden uzaklaştırdığı ve Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki milli harekete yaklaştırdığını gören Veliâht Abdülmecit Efendi¹ hanedanın ve devletin geleceğinin tehlikede olduğunu söyleyerek Sultan Vahdettin'i ve Damat Ferit Paşa'yı açıkça tenkit etmeye başladı.

Veliâht Abdülmecit'in Padişah ve Damat Ferit hakkındaki bu eleştirileri ve İttihatçılarla işbirliği içinde olduğu iddiaları, Padişah ve Damat Ferit hakkındaki olumsuz düşünceleri, kendisinin İngilizler tarafından yakın takibe alınmasına neden oldu. İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 5 Ağustos 1919'da Londra'ya gönderdiği telgrafta, veliahdın adının İttihatçıların lideri olarak geçtiği bununda ilerde kötü sonuçlar doğuracağı belirtilmekteydi.² 9 Ağustos'ta Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb tarafından gönderilen başka bir telgrafta ise, sadrazamla veliahdın dediklerinin birbirini tutmadığı ifade edilmiş, Fransız Yüksek Komiseri ile beraber Abdülmecit Efendi'nin İttihatçılara katılmaması için kendisini uyarmaya karar verdiklerini bu amaçla Yüksek Komiserlik Tercümanı Mr Ryan'ın kendisiyle görüşmeye gönderildiği bildirilmiştir.³

Amiral Webb, bu telgrafına Veliâht Abdülmecit – Ryan görüşmenin ayrıntılarını da eklemiştir. Bu görüşme Abdülmecit'in, İngilizler, Vahdettin, Damat

¹ Abdülmecit Efendi 29 Mayıs 1868'de İstanbul'da doğdu. Babası Sultan Abdülaziz, annesi Hayranıdil kadındır. Babasının 1876'da tahtan indirilmesinden sonra II. Meşrutiyet'in ilanına kadar sarayda kapalı bir hayat yaşadı. Bu sırada yabancı dil öğrendi. Güzel sanatlarla özellikle resimle ilgilendi. Amcasının oğlu Mehmet Vahdettin'in 4 Temmuz 1918'de tahta çıkması üzerine veliâht oldu. (Cevdet Küçük, "Abdülmecit Efendi", İslam Ansiklopedisi, Cilt: 1, s. 263).

² Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk I*, Ankara, 1992, s. 70.

³ *British Documents On Foreign Affairs, Series B, Part II, Volum I, Doc.43, (118409), No: 1417.*

Ferit ve milliyetçiler hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktadır. Ryan'a göre görüşme şöyle cereyan etmişti:

“Ben, veliahdı daha önce planlandığı gibi bu sabah (8 Ağustos 1919) gördüm. O benimle oldukça yakın ve serbestçe konuştu. Görüşme yaklaşık iki saat sürdü.

Ben, ilgili nota göre konuştum Bunu daha önce hazırlamış ve M.Ledoux'a (Fransız Yüksek Komiserliğinden) bildirmiştim. Buna değişik kibarlıklar ve süslü sözler ekledim. Prens, sözümü kesmeden dikkatle dinledi. Benim, onun isminin kullanıldığını vurgulamam üzerine o, harekette (İttihatçı harekette) parmağı olduğu veya onun başına kendisini geçirme fikirleri olduğu iddialarını kesin olarak reddetti.

O, benim, İmparatorluk ailesinin durumunun ne olduğunu bildiğimi söyledi. Abdülhamit döneminde onlar mahpus hayatı yaşıyorlardı. Anayasadan sonra onlar şahsi özgürlüğü tattılar fakat politikadan uzak tutuldular. Prenslar, ülkenin politik hayatında etkisizdi. Onun fikrine göre, Türkiye'nin politikası Reşit Paşa ve Ali Paşa'nın politikaları gibi olmalıydı: İngiltere'nin yanında sabit olmak. O, savaş öncesinde Sir G. Lowther ile ve diğerleriyle yaptığı görüşmelerde bu fikrini açıkça belirtmişti.

Prese göre onun mevcut Sultan'la ilişkisi, kırk beş yıldır devam eden bir dostluk ve fikir birliğine dayanmaktaydı. Aralarında bir çekişme yoktu. İkisinin farklı düşündüğü bir sorun, Damat Ferit sorunuuydu. Veliht ondan hoşnutsuzlukla bahsediyordu. Sultan'ın Ferit'i iktidarda tutma ısrarı büyük bir hataydı. Ferit, kendisinin İzmir meselesinde hatalı olduğunu kabul etmişti. Fakat buna rağmen iktidara çağırılmıştı. O, Paris delegasyonu fiyaskosunu gerçekleştirmiş ve tekrar iktidarda kalmıştı. Halk onu istemiyordu. Gerekli olan şey, halkın güvenine sahip güçlü bir iktidardı. Sultan, Tevfik Paşa'yı göreve getirebilirdi. O, kesin bir kabiliyete sahip olmasa dahi tecrübeliydi ve İngiliz devlet adamlarıyla iyi ilişkilere sahipti. Veya İzzet Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa ve Ahmet Rıza Bey gibi halka daha yakın kişiler getirilebilirdi.

Halk daha fazlasını istemiyordu. Halk, Türkiye'yi fantastik bir şekilde geniş bir imparatorluk değil, Türk halkı için Türklerden oluşan bir ülke olarak korunmasını istiyordu. Bunun dışında başka bir şey istemiyordu. Sadece bölünme konuşuluyordu. Ayrıca İzmir trajedisi onların gözleri önünde gerçekleşmişti. Bir yabancıya göre, Yunanlılar tarafından işlenen katliam, kısa sürede 20.000'e ulaşmıştı. İçerdeki hareket, haince, aptal ve korkunçtu. Fakat halk, Ferit Paşa hükümetinden daha iyisini istiyordu. Mustafa Kemal ve Rauf gibi kişilerin kışkırtmalarına kapılınmasının sebebi halkın isteklerine saygı gösterilmemesiydi.

Ben Prens'in, iç bölgelerdeki hareket hakkında söylediklerinin, akli başında ve makul bir insanın söyleyeceği sözler olduğunu belirttim. Onun söylediklerini ispat için şeref sözü vermesine gerek olmadığını, olsa olsa prens veya centilmen sözü olacağını

söyledim. Prenslerin ülke politikasındaki rolü bakımından onların bir kural adamı olmadığına doğru olduğunu, fakat onların ahlaki otoritelerinin yüksek olduğunu belirttim. Abdülhamit'in onları dışarıda bırakmasının nedeni buydu. Onun, birçok bakımdan, iç meseleleri Avrupalı bakış tarzıyla ifade edebildiği için diğer Prenslerden farklı olduğunu söyledim.

İzmir'in işgalinden sonra meydana gelen talihsiz olayları inkar etmemin mümkün olmadığını söyledim. Onun işittiği sayının abartılı olduğunu düşündüğümü söyledim. Olayların, abartmaya ihtiyaç duymayacak kadar trajik olduğunu belirttim. Olaylar, benim ona bahsetmiş olduğum karşı hareket tarafından abartılmaktaydı. Bu olaylar şimdi, Müttefiklerarası bir komisyon tarafından araştırmaya konusu yapılmıştı. Böylece olayların gerçek niteliği ortaya çıkacaktı.

Ben onun ortaya koyduğu en önemli sorunun Ferit Paşa olduğunu söyledim. Türkiye, devlet adamı bakımından fakirdi. O, Tevfik'i önermişti ve onun sadrazam olması muhtemeldi. Fakat o da üç kez denenmişti. Onun üçüncü teşebbüsü tamamen başarısız olmuştu, yaşlı ve yıpranmıştı. Onun bahsettiği diğer kişiler, az çok içerdeki hareketle ilişkiliydi. Ferit Paşa, kontrolü ele almak için büyük çaba sarfediyor görünüyordu ve bu konuda Sultan'ın güveninin de çok büyük önemi vardı. Benim iç bölgelerden aldığım bilgilere göre halk, sadece barış ve sükunet istiyordu. Her yerde, kendini halkın sesi gibi gösteren ajitasyoncular vardı. Onlar her yerde yaygara koparmaktaydılar. Mustafa Kemal'in nüfuz ettiği her yerde halk, otomatikman harekete geçmekteydi.

Prens, iç bölgelerde ne olup bittiği hakkında bilgisi olmadığını söyledi. O, hiçbir bilgi kaynağına sahip değildi. O, politikacı olmayan birkaç arkadaşı dışında pek kimseyle görüşmemişti. Ferit Paşa'nın ona karşı olumsuz tutumu nedeniyle, Hükümetle de ilişki kuramıyordu. Onlarla eskiden dosttu fakat araya farklılıklar girmişti. Ferit'in iktidara geldiğinde dürüst ilişkileri engellemesi yanlış bir tutumdur.

Onun Yüksek Komiserlik tarafından tefrik edilmesinin, uyarılmasının tek nedeninin Ferit Paşa sorunu olduğunu söyledim.

Daha sonra Prens genel konuştu. O, Türkiye'nin tek politikasının, İngiltere ile birlikte hareket etmek olması gerektiği inancını yineledi. O, savaştan önce de bu fikirdeydi. O bunları, İngiliz Hükümeti'ne bildirmemi istedi. Meşrutiyet'ten sonra artan İngiliz yanlısı hislere rağmen İngiltere'nin diplomatik hataları Türkiye'yi Almanya'nın eline terk etmişti. Şimdi sadece iki büyük güç vardı. İngiltere ve Amerika. İngiltere, Türkiye'yi Amerika'nın eline bırakmamalı, Hindistan, Mısır ve Mezopotamya'ya uzanan yolun kuzeyinde bir dost olarak tutmalıydı.

Prens konuşma boyunca Wilson prensiplerine müracaat etti. Manda hakkında hiç konuşmadı. Sadece halifelğin, saltanat'ın irsi bir hakkı olduğunu söyledi. Ben onun genel düşünceleriyle ilgili herhangi bir tartışmaya girmedim.

Benim ayrılacağı zaman Prens beni, Lord Palmerston'un portresini göstermek için başka bir odaya götürdü.

Prens olumlu bir izlenim bıraktı. Açık bir samimiyetle konuştu. Okumuş ve zeki bir insan izlenimini verdi. Kendisini Fransızca olarak iyi ve akıcı bir şekilde ifade etti.”⁴

İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nce hazırlanan ve 27 Nisan 1921'de İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen 1920 Türkiye yıllık raporunun ekinde sunulan önemli kişilerle ilgili bölümünde ise Velihaht Abdülmecit Efendi'den şöyle bahsedilmektedir:

“...O Mütarekeden beri hayli göz önündedir. Önemli ölçüde milliyetçilerden etkilenmiş ve milliyetçilerin fikirlerine büyük sempati duymuştur. Bu nedenle Ankara liderlerinin Sultana ve İstanbul Hükümeti'ne karşı başlattıkları isyana kendisini adadığı yolunda sık sık suçlamalara maruz kalmaktadır ama gerçek sebebi söyleyebilmek zordur. Ancak sultan'la son iki sene içerisinde gerilen ilişkileri kopma noktasındadır. Damat Ferit Paşa'ya karşı şiddetli bir düşmanlık beslemektedir. Ancak İngilizlerle sıcak ilişkiler kurma taraftarıdır...”⁵

Velihaht Abdülmecit, 1919 yılının başından itibaren hükümdar nezdinde siyasi girişimlerde bulunmaya başladı. Vahdettin'e tezkereler göndererek vaziyetin kötü olduğundan söz etti ve hükümetin yetersizliğinden yakındı.⁶ O'na göre sadrazam Tefik Paşa yaşlı ve güçsüzdü. Nazırları ise yeteneksiz ve hiçbir meziyetleri olmayan kişilerdi. Halbuki imparatorluğun böyle karanlık, talihsiz gününde dirayetli namuslu kimselerin iş başında bulunmaları gerekirdi.⁷ Ancak O'nun için asıl hedefi kısa bir süre sonra iktidara gelecek olan Damat Ferit Paşa idi.⁸

---

⁴ **British Documents, Volum I, Doc. 44, Doc 43'e Ek (118409), No: 1417;** Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk I**, Ankara, 1992, s. 75-78.

⁵ Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk II**, Ankara, 1979, s. 306. Velihaht Abdülmecit, İngilizlerle ilişki ve yardım konusunda bazen daha da ileri gittiği olurdu. Mesela Associated Press muhbirine; “Türkiye'nin yabancıların yardımına muhtaç olduğunu, Halife'nin egemenliğini tehdit etmeyen herhangi bir kontrolü memnuniyetle kabul edeceğini” söylemişti. Morning Post Gazetesi'ne verdiği bir demeçte ise, İttihat ve Terakki'nin hala mevcut olduğunu, tekrar iktidara gelmek için fırsat kolladıklarını, bunun İngilizlerin yardımı olmadan önleyemeyeceklerini, bugünkü padişahın ve kendisinin hararetle bu yardımı beklediklerini ifade etmişti. (Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri** (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1991, s. 12).

⁶ Ali Fuat Türkğeldi, **Görüp İştittiklerim**, Ankara, 1987, s. 182.

⁷ Yılmaz Çetiner, **Son Padişah Vahdettin**, İstanbul, 1997, s. 73.

⁸ Murat Bardakçı, **Şahbaba, Osmanlıların Son Hükümdarı VI. Mehmet Vahideddin'in Hayatı, Hatıraları ve Özel Mektupları**, İstanbul, İstanbul, 1998, s. 184.

Veliht Abdülmecit ile Damat Ferit Paşa'nın ilk çekişmesi, Paşa'nın sadrazam olduğu gün, 4 Mart 1919'da başladı. Sadrazamların göreve başlamalarından sonra veliahtı ziyaret etmeleri teamülden olduğu halde Ferit Paşa'nın bu adete uymadığını Vahdettin'e duyurdu. Bunu daha birkaç kere daha tekrarladı ve padişahın sadrazamından sakınmasını tavsiye etti.⁹

Veliht'ın şifahi tavsiyelerinin yerini daha sonra mektuplar almaya başladı. Abdülmecit Efendi, mektuplarında Anadolu'da olup bitenleri Celali İsyanları'na benzetmekte ancak sorumluluğu hükümete yüklemekteydi. Bu mektupların birinde Damat Ferit Paşa'nın barış konferansı politikası sert bir şekilde eleştirilmekte ve memleketin kurtuluşu için şu tavsiyelerde bulunmaktaydı:

“1- Milletle devletin dayanak noktası olan hilafet ve saltanat makamının hiçbir partiye meyilli görünmeyip yüksek mevkiinde tarafsız bir şekilde genel dengeyi koruması. Böylelikle sadece çeşitli fikir akımlarını ve genel hareketleri dengeleyip idare etmesi.

2- Bu önemli dönemde milletin iradesinden kaçılmayacağından ve özellikle bütün sorumluluğu üzerine almak akıl ve mantığa sığmayacak derecede tehlikeli olacağından, derhal seçimlerin yapılmasına çalışılması.

3- Parti düşmanlıkları derhal ortadan kaldırılarak ve siyasi temelleri sağlam olmayan partilere iltifat edilmeyerek adalet ve dirayetle milletin itimatına sahip tecrübeli ve işleri bilen devlet adamlarından bir merkezi hükümet kurulması.

4- Dışarıdaki durum yeterli açıklıkla belirginleştiği için tecrübe ve iktidar sahipleriyle devlet ricalinden bir danışma kurulu oluşturulması ve bugünkü şartlar dahilinde ortaya konabilecek olan maksadı sağlayacak açık ve makul bir teklifin hemen düşünülüp dünya kamuoyuna duyurulması ve bu suretle memleketin hayati çıkarlarına aykırı bir geleceğe engel olunması.

5- Gerekli icraatı hızlı bir şekilde yerine getirerek bu konuda geçmişle ilişkilerin kesilmesi ve böylelikle uygun olmayan bir takım durumlara son vermek üzere genel af ilanı.

6- Anadolu'da kurulan cemiyetlerin isteklerinin incelenip duruma göre genel yarara elverişli olanların kabulü ve yerine getirilmesi.

7- Ahali arasında gittikçe artan genel nefretin giderilmesi için güç kullanılarak İslam milletinin tek bir kitle haline getirilmesi ve bütün dünyaya tek bir amale ve tek bir menfaate sahip bir millet olarak görülmesi.”

---

⁹ Bardakçı, Şahbaba, s. 184.

Mektup, “Bu önemli noktaların yerine getirilmesinde gösterilecek ilgisizlik – Allah korusun – büyük felaketlere yol açacaktır ve bunun padişahın gizlenmesi ihanet olacaktır. Arzına bu yüzden cür’et edildi.” Diye bitiriyordu.¹⁰

Bu günlerde Velihaht Abdülmecit’in Anadolu’ya kaçacağı söylentileri de etrafta dolaşmaya başlamıştı. İstanbul’da İngiliz Başkumandanı General Milne’den İngiltere Savaş Bakanlığı’na gönderilen şifre telgrafta Velihahtın Fransız ve İtalyanların yardımıyla İstanbul’dan Anadolu’ya kaçmak istemediği ancak Mustafa Kemal Paşa’nın kendisine yardım etmesi durumunda Anadolu’ya kaçacağını söylediği bildirilmekteydi.¹¹

Velihaht Abdülmecit Efendi’nin eski yaverlerinden Yümni (Üresin) Bey’e göre, Velihaht Anadolu’ya davet eden Mustafa Kemal Paşa, Dahiliye Vekili Cami Bey ve Hamdullah Suphi Bey’in mektuplarını bizzat kendisi götürmüştü. Yümni Bey’e göre Mustafa Kemal Paşa mesajında, kendisini beklediklerini, daveti kabul etmesiyle kalben beraber olduğunu bildikleri Anadolu hareketinin güçleneceğini ve böylelikle hanedana da müstesna bir hizmet yapmış olacağını söylemekteydi. Aslında Mustafa Kemal Paşa’nın davetinin arkasında yatan sebep Abdülmecit Efendi’nin varlığından yararlanılarak iç isyanların bastırılmasını kolaylaştırmaktı.¹²

Yümni Bey, davet karşısında velihahtın yaklaşımını şöyle ifade etmektedir:

“...Abdülmecit böyle bir teklif karşısında kalmaktan ve hele kendi sempatisinin ve müsbet hareketinin Mustafa Kemal Paşa tarafından bilinip ifade edilmesinden duyduğu memnuniyeti gizlemiyor ve bu hali gözlerinin parlamasından belli oluyordu.

Yanında yaverlik ettiğim iki yıl zarfında kavradığım şahsiyetine ve ruhi haletine, hassasiyetine uygun bir ifade ile konuştuğumdan sözlerimin üzerinde tesir yaptığından emindim. Yarım saat kadar bu mevzu üzerinde görüştük. Padişah Vahdettin ile Damat Ferit Paşa’nın yaptıkları menfi işlerin memlekete verdikleri zararlar üzerinde de konuştuktan sonra biraz durarak dedi ki:

- “Bana birkaç gün müsaade edin. Kendilerine güvendiğim insanlarla görüşeyim, onların da fikirlerini alayım, ondan sonra görüşelim.”

Kimlerle görüşmek istediğini sordum.

¹⁰ Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk II**, s. 141-142.

¹¹ General Milne’nin bu telgrafının yanına İngiliz savaş Bakanlığı şu notu düşmüştür: Velihahtın Ankara’da padişah ilan edilme ihtimali bulunduğundan Mustafa Kemal Paşa’nın yararına olmayacaktır. (Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk II**, s. 248).

¹² Bardakçı, **Şahbaba**, s. 192.

- “Eski sadrazam Ahmet İzzet Paşa, eniştem ve eski Dahiliye Nazırı Şerif Paşa ve diğer eniştem Halil Paşa” dedi.

- İki gün sonra kendisini tekrar ziyaretimde Abdülmecit Efendi tereddütler ve üzüntüler içinde idi ve bu ruhû halet içinde nihayet “Anadolu’ya geçmeyi ve bu mücadeleye katılmayı çok isterdim” dedi. “Fakat bu karar ve hareketimin ailevi vaziyetimizle, yani hanedan vaziyetinde nasıl bir değişiklik göstereceğini, bunun millet ve memlekete faydalı olup olmayacağını sarahatle anlayıncaya kadar beklemenin müreccah (uygun) olduğunu düşünmekteyim.”¹³

Gizliden gizliye yürütülen bu temaslar Damat Ferit Paşa'nın ve İngiliz istihbaratının kulağına gitti ve veliâhdın Anadolu’ya geçmesine engel olmak için çeşitli tedbirler alınmaya başlandı.

İstanbul İngiliz Genel karargahı'ndan İngiltere savaş Bakanlığı'na gönderilen şifre telgrafta göre Damat Ferit Paşa, Abdülmecit Efendi'nin ikamet ettiği Çamlıca'dan Dolmabahçe'ye taşınmasını ve yat gezilerinin kısıtlanması talimatını verdi.¹⁴

İstanbul'daki İngiliz Karargahı'ndan İngiliz Savaş Bakanlığı'na gönderilen 16 Eylül 1920 tarihli telgrafta ise, Ankara'daki milliyetçi liderlerin Veliâht Abdülmecid'in Anadolu’ya geçmesini sağlamaya çalıştıkları hatta bu iş için 50.000 lira harcamaya hazır oldukları ileri sürülmekteydi.¹⁵ Bu gelişmeler üzerine İngiltere Dışişleri Bakanlığı, İstanbul'daki Yüksek Komiseri Amiral De Robeck'e gönderdiği 12 Ekim 1920 tarihli telgrafta, padişahın tahtan çekilmesi¹⁶ ve veliâhdın Anadolu’ya geçmesi halinde güç bir durumun ortaya çıkacağı belirtilmekte ve veliâhdın kaçışının önlenmesi için damat Ferit Paşa'nın teşvik edilmesi talimatı verilmekteydi.¹⁷

Abdülmecit Efendi bu arada, 16 Eylül 1920'de Vahdettin'e gayet önemli bir mektup gönderdi. “Allah'tan başka kimseden korkmam ve yardım istemem” diyen bir ifadeyle meydan okuyarak başladığı mektupta düşürüldüğü vaziyetten şikayet ediyor, göz hapsinin mimarı Damat Ferit Paşa'yı yerden yere vuruyordu.

¹³ Feridun Kandemir, “Abdülmecit Efendi Anadolu’ya Nasıl geçti?”, Yakın Tarihimiz II, İstanbul, 1964, s. 289.

¹⁴ Bunları yaparken de İngilizlerin isteği üzerine yapıyormuş gibi izlenim vermeye çalıştı. (Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk II**, s. 306-307).

¹⁵ Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk II**, s. 337-338.

¹⁶ İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği 4 Ekim 1920 tarihli raporda; Ferit Paşa'nın milliyetçi eğilimde bir hükümetin başa geçmesi halinde padişahın tahtan çekileceğini, bu durumun çeşitli sorunlar doğuracağını belirtmekteydi. (Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk II**, s. 338).

¹⁷ Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk II**, s. 351-352.

“...Altı asırlık tarih bize bakıyor ve İslamiyet kan ağlıyor. Beni benden sormayıp şahsınızı elinde ihtiras oyuncağı yapan Ferit’in yalanlarına nasıl inanıyor ve temiz ailemize karşı hakaretlere nasıl tahammül buyuruyorsunuz?

Ferit beni bilemez ve anlamaktan da acizdir.

Nasıl oluyor da siz bu zekanızla en adi hilelerle oyunlara kanyor ve bütün İslam alemine ve Avrupa’ya karşı hanedanımızın şeref ve haysiyetini zarara uğratacak vicdansız bir muamelenin çekinilmeden icrasına izin veriyorsunuz? Hükümdarlık makamına geldiğiniz zaman tutulacak yol hakkındaki sualime cevap olarak “benim mesleğim serdengeçliktir” buyurmuşunuz. Nasıl oluyor da bugün yüz milyonlarca Müslüman’ın ve Osmanlı milletinin barış ve sevgi temennisiyle yükselen yardım seslerine kayıtsız kalarak o anlayışsız Ferit’i feda edemiyorsunuz? Mukaddes halifelik ve hükümdarlık vazifelerinizin başarıya ulaşması, hükümdarlık hakkına sahip olmanız ve hayatınızdan emin bulunmanız için ne kadar fedakarlıkla çalıştığımı bugün hatırlayacağınızı ümit etmek isterim.

Bugün hiçbir gerçek sebep bulunmadığı halde sırf Ferit’in şahsi maksatlarının sevkiyle İngilizleri ortaya atarak çeşitli yalan ve uydurmalarla hiçbir milletin tarihinde meydana gelmemiş olan bu muameleyi hakkımda reva görerek beni dairemde hapsedmek için fermanınızı almaya muvaffak oluyor. İngilizler Bab-ı Ali’ye gelip bu işle zerrece ilişkileri olmadıklarını resmen bildirdiler. Hatta yapılan muameleyi hoş görmediklerini ima ettiklerinde hükümet tarafından “Biz veliahdı serbest bırakırız ama Anadolu’ya geçerse, sorumluluğu üstlenmeyiz” cevabına karşı “Biz prens hazretlerini farzımuhal olarak Anadolu’ya geçse bile büyük bir şanla düşmanlarımızın başında görmeyi burada hakkında hiç de layık olmayan bir şekilde uygulanan yakışıksız muameleye tercih ederiz” dediklerini kesin şekilde öğrendim. Dolayısıyla bu alçakça hileler alenileşti ve hakikat tamamen belirdi.

...İçeride ve dışarıda herkesin güvenini ve itibarını kaybetmiş, bütün işlerinde başarısızlıkla siyaset yolunda kaybolan Ferit Paşa’ya itimat etmekte ısrar buyurmanız hem hanedanımızı hem milletimizi tehlikeden tehlikeye atıyor.

...Samimiyetle son olarak hâkipây-i şahanenize arz ederim ki, bütün önemli devlet işlerini şahsî maksatları üzerine kuran Ferit’in haince idaresine son veriniz...”¹⁸

Abdülmecit’in bu ağır mektubuna rağmen göz hapsi bir ay daha sürdü. Nihayet İngiliz istihbarat subayı Yüzbaşı John Bennett’in girişimleriyle 16 Ekim 1920’de kaldırıldı ancak Sultan Vahdettin ile Velihaht Abdülmecit arasındaki ilişkiler bu olaydan sonra tamamen kopmuştur.¹⁹

¹⁸ Bardakçı, **Şahbaba**, s. 196-198.

¹⁹ Bardakçı, **Şahbaba**, s. 198.

Veliâht Abdülmecit, mevcut padişahın ve hükümetin ülkeyi kurtaramayacağını düşündüğünden zaman zaman başta İtilaf Devletleri olmak üzere yabancı devlet başkanları ve İstanbul'daki Yüksek Komiserler nezdinde girişimlerde bulunmaktaydı. İzmir'in işgalinden sonra İngiliz ve İtalyan krallarıyla Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı'na mektuplar yolladı ve yapılacak barışın "Osmanlı Devleti"ni fazla zarara uğratacak şekilde olmamasını²⁰ istedi.

Veliâht Abdülmecit, İngiltere Kralı'na gönderdiği mektupta şöyle demektedir:

"Türkiye'nin varlığını, bu devleti yok etmeyi emel edinen küçük devletlerin ikbalperestane teşebbüslerine karşı müdafaa etmeleri ricasıyla büyük İngiliz milletinin metbuu mufahhamı majestelerine müracaat ediyorum. Ümit ederim ki müracaatım majestelerinin asil vicdanlarında bir yankı bulacak bu derece eleme uğrayan bu memleket, yüksek müdahalenizle sulh ve sükûn, feyz ve ikbal devresine girmiş olacak ve majesteleriyle İngiliz halkına Osmanlı milletinin ebedi minnet ve şükranını sağlayacaktır."²¹

Veliâht, bu teşebbüslerinden yalnızca birinden, Fransa'dan o da cumhurbaşkanından değil Dışişleri Bakanı Pichon'dan, İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserliği vasıtasıyla cevap alabildi. Pichon, cevabında "ihmkâr davranmayacaklarını" bildiriyordu.²²

Abdülmecit Efendi'nin bu girişimleri Sultan Vahdettin'i bir hayli sinirlendirmiş, özellikle Fransa Cumhurbaşkanı'nın yerine Dışişleri Bakanı'nın cevap vermesini haysiyet kırıcı olarak nitelendirmiştir.²³

Veliâht Abdülmecit Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu, Sultan Vahdettin gibi İtilaf Devletleri'nin gönlüne göre hareket etmekte özellikle de İngiliz dostluğunda görmekteydi. Nitekim Le Gaulois Gazetesi'ne verdiği demeçte; Sevr Antlaşması'nda bazı değişiklikler yapılması gerektiği, bu bağlamda İtilaf Devletleri'nin 5 yıl için İzmir'i, 25 yıl için de Trakya'yı işgal etmelerinin uygun olacağını, buna Mustafa Kemal Paşa'nın da razı olacağını aksi taktirde arkasındaki desteği kaybedeceği iddiasında bulunmuştu.²⁴ Yine İngiliz Yüksek Komiseri Sir H. Rumbold ile yaptığı görüşmede, İngilizlerle Türklerin beraber olabileceğini söylemişti.²⁵

²⁰ Türkgeldi, **Görüp İştiklerim**, s. 222.

²¹ Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, s. 13.

²² Türkgeldi, **Görüp İştiklerim**, s. 222.

²³ Türkgeldi, **Görüp İştiklerim**, s. 222.

²⁴ Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk III**, Ankara, 1979, s. 8.

²⁵ Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk III**, s. 636.

SONUÇ

Veliâht Abdülmecit, mütarekeden itibaren gelişmeleri takip etmiş, zaman zaman Sultan Vahdettin'e sözlü ve yazılı uyarılarda bulunmuştur. Bu uyarılarında Sultan Vahdettin'i ve Damat Ferit Paşa'yı sert şekilde eleştiren Veliâht, vakit geçirilmeden dirayetli ve milletin itimadına sahip bir hükümetin kurulmasını istemiştir. Ancak Veliâht Abdülmecit'in hala ve sürekli olarak hanedan çıkarlarını ön planda tutması ve Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunun İngiliz yardımıyla mümkün olabileceği inancı hem İtilaf Devletleri'nin gerçek niyetlerini hem de Anadolu hareketinin amacını tam olarak kavrayamadığını göstermektedir. İngiliz Yüksek Komiserleri ile yaptığı görüşmelerde sürekli İngiliz dostluğundan bahsetmesi ve barış antlaşmasının bazı hükümlerinin değiştirilmesinin Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milliyetçi hareketin sonunu getireceği inancı bunu açıkça ortaya koymaktadır.